

Både vår orgellitteratur och vår mänsklighet äro för fattiga, att de skulle kunna undvara dessa andrika skatter.

W. Å.

Har den Liber Gradualium, till vilken 1576 års Liturgi hänvisar verk- ligen existerat?

(Med anledning av *Nat. Fransén*: Svensk mässa präntad på pergament. Särtryck ur Svensk tidskrift för musikkforskning 1927.)

I Johan III:s bekanta liturgi finnes en latinsk rubrik, som vållat den liturgiska forskningen ett visst huvudbry. Rubriken i fråga lyder: "Confessionem sequitur Introitus, qualis in libro Gradualium et latine et vulgari in lingua stans assignatur temporibus". Tvisten gäller: vad åsyftas med den omtalade "Liber Gradualium"?

En möjlighet till svar på frågan angives av Schüek sålunda: "Liturgisterna synas även hava utgivit eller åtminstone tänkt utgiva en sångbok med omväxlande latinska och svenska hymner. I Liturgien omtalas nämligen på flere ställen en *Liber Gradualium*, vilken säges innehålla psalmer både på latin och svenska. I varje fall har intet exemplar av detta arbete bevarats till våra dagar." (Svensk Literaturhistoria, I [1890] s. 344.)

Liturgiens ord skulle sålunda åsvfta ett efter dåtida svenska förhållanden reviderat graduale, vare sig detta verkligen utarbetats eller det blott existerat i författarens förhoppningar.

Den andra möjliga lösningen gör sig Quensel till förespråkare för. Att en sådan Liber Gradualium, om den verkligen kommit till stånd, skulle ha spårlöst försvunnit, anser han föga sannoligt. Att åter antaga en blott tillämnad bok förbjuder honom ordalydelsen. Han tolkar därför orden som en hänvisning till de medeltida gradualia och hänför uttrycket "et latin et vulgari lingua" till "Introitus". Att han dock knappast ens själv är fullt tillfredsställd med sin tolkning framgår av följande tillägg: "Pressas emellertid ordalydelsen, så att vi måste tänka oss en viss bok avsedd, innehållande både latinska och svenska hänvisningar; då synes oss ingen förmodan ligga närmare än att tänka på *Een liten Songbook til at bruka i Kyrkionne. MDLIII.*" (Quensel, Bidrag till svenska liturgiens historia II, s. 110 f.)

På att uppvisa omöjligheten av hänvisningen till *Een liten Songbook* behöva inga ord spillas. Denna innehåller nämligen icke en enda introitus

varken på latin eller svenska. Än mindre innehåller den anvisningar rörande gradualet, vilka också skola finnas i den av Liturgien åsyftade *Liber Gradualium*. Efter en längre rubrik rörande Graduale, Alleluia, Tractus och Sekvens tillägges nämligen: "Quae omnia exhibet liber Gradualium (Quensel, a. a. s. 176).

Men hänvisningen till de medeltida gradualerna är icke mycket bättre. Med den ordalydelse texten har, synes det vara omöjligt att antaga något annat än att Liturgin avsett en bok, som lämnat åtminstone en hel del moment på svenska. Och ett dylikt medeltida graduale lär icke stå till att uppleta.

Äro Quensels försök till förklaring oantagbara, återstår knappast någon annan möjlighet, än att Liturgien åsyftar ett reviderat graduale, delvis med svensk, delvis med latinsk text. Har nu detta Graduale existerat?

Schück uttryckte sig som vi hörde tämligen försiktigt "Liturgisterna synas även häva utgivit eller åtminstone tänkt utgiva . . . I varje fall har intet exemplar av detta arbete bevarats till våra dagar". Rodhe däremot har låtit all tvekan fara. Han kommenterar stället sålunda: "Här hänvisas således till en liber gradualium. Johan III har insett att om itroitus skulle kunna räddas, måste man få mässmusik till svensk text. Men den liber gradualium som han hänvisar till fanns icke, och den kom aldrig till stånd." (Svenskt gudstjänstliv, s. 51).

Lika kategoriskt som Rodhe förnekar existensen av Liturgiens *Liber Gradualium*, lika bestämt betygar emellertid Nat. Fransén i ovan anförda uppsats dess förefintlighet. Utan någon tvekan förklarar han rörande några av honom framdragna fragment, för vilka i uppsatsen närmare redogörelse lämnas: "Här nedan beskrivna pergamentfolier utgöra nu rester av just en sådan *Liber Gradualium*" (nämligen som den av Liturgien åsyftade). Saken borde sålunda vara klar och frågan slutgiltigt avgjord, då man funnit fragmenter av just en sådan bok som Liturgiens anvisning avser.

När man tager närmare del av Franséns publicerade fragmenten, känner man sig emellertid knappast lika säker längre. Ty finnes i verkligheten någonting i dessa fragment, som tyder på att de skulle hava tillhört en sådan *Liber Gradualium*, som Liturgiens författare haft i tankarne?

För att besvara frågan måste man hålla klart för sig, vad denna åsyftade *Liber Gradualium* måste hava innehållit. Vi ha redan angivit det viktigaste, nämligen *introitus* och *graduale*. Då till det medeltida gradualets innehåll också hörde *offertorium* och *communio* för de särskilda sön- och högtidsdagarne och det i Liturgien uttryckligen säger att *offertorium* åtminstone ibland borde sjungas ("Interdum etiam ad Psalmum adjicitur Cantus, cui nomen Offertorij datum est", Quensel, a. a. s. 178) bör Litur-

giens *Liber Gradualium* hava upptagit även en serie offertorier. Dessutom har man väl ock att tänka sig en avdelning omfattande *ordinarium missae* (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei; den numera *Kyriale* kallade delen av *Gradualet*).

Vad innehålla nu de av Fransén framdragna fragmenten? Samtliga innehålla *endast partier av ordinarium missae*. Sant är att antalet funna blad icke är stort (endast sju). Men hade de verkligen härstammat från ett reviderat *Graduale* av den här eftersökta typen, så är det väl likväl besynnerligt, att intet enda av fragmenten har att uppvisa någon annan text än *Kyrialets*. Och detta måste dock hava utgjort en jämförelsevis mycket liten del av en sådan bok, som *Liturgien* antyder. Under sådana förhållanden synes utgivaren onekligen hava betydligt överskattat beviskraften i de av honom funna fragmenten. För frågan om *Liturgiens Liber Gradualium* bevisa de alls ingenting. Att de *kunna* härstamma från ett sådant *Graduale* som *Liturgien* åsyftar skall naturligtvis icke förnekas. Men om deras samhörighet med ett dylikt kan absolut intet med visshet sägas förrän eventuellt mera material kommer i dagen. Mig synes en sådan samhörighet tämligen osannolik. Närmare till hands ligger det väl att förmoda, att de funna fragmenten tillhöra reviderade kyrkosångböcker av en typ som huvudsakligen inskränkte sig till att lämna melodierna till *ordinarium missae* med svensk text.

Franséns ord s. 17: "Säkerligen är det vidare just dessa böcker, som åsyftas i *Liturgia Suecanae Ecclesiae*" . . . tåla därför säkerligen att betydligt modifieras. Och när fyndet längre ned på samma sida kallas ett "hittills enastående fynd av ett svenskspråkigt *Graduale*" är överdriften uppenbar. Än så länge förefalla väl Rodhes ord att säga det sannolikaste: "Den *liber gradualium* som han hänvisar till fanns icke, och den kom aldrig till stånd".

Knud Peters.

In Memoriam.

F. organisten i Hedvig Eleonora kyrka i Stockholm, musikdirektören Oscar Blom avled den 20 juli i en ålder av 53 år.

Oscar Bloms livsgärning skall sent glömmas. Vi minnas med tacksamhet hans under hans krafts dagar föredömliga verksamhet som organist i Östermalmskyrkan, hans skicklighet som gudstjänstspelare, hans på stor begåvning och gedigna kunskaper grundade kompositoriska insats. Oscar Bloms motetter "Vilken är den stora skaran?" "Herren är min herde god" m. fl. höra till det värdefullaste som skapats av svensk kyrkomusiker. Allt-